

© Т.Г. Демчук
(Вінниця)

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто функціонально-семантичне поле темпоральності та засоби вираження його часового значення в англійській та українській мовах. Лексико-семантичні групи слів зі значенням часової семантики в англійській та українській мовах систематизовані на підставі класифікацій, розроблених М. Г. Сенівим для стародавніх мов та М. В. Всеволодовою для російської мови. Виділено національну специфіку використання слів з часовою семантикою в українській та англійській мовах.

В результаті дослідження було розроблено виділити класифікацію лексики, яка передає часове значення в англійській та українській мовах, а також згруповано темпоральну лексику у досліджуваних мовах за належністю до частин мови і за лексико-семантичними групами. Встановлено спільні та відмінні риси часової лексики у зіставляваних мовах.

Ключові слова: темпоральність, функціонально-семантичне поле, категоріальна ситуація, граматична категорія, таксис.

Т. Г. ДЕМЧУК. ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ ТЕМПОРАЛЬНОСТИ В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье рассмотрено функционально-семантическое поле темпоральности и средства выражения его временного значения в английском и украинском языках. Лексико-семантические группы слов со значением временной семантики в английском и украинском языках систематизированы на основании классификаций, разработанных М. Г. Сенивым для древних языков и М. В. Всеволодовой для русского языка. Выделена национальная специфика использования слов с временной семантикой в украинском и английском языках.

Исследование позволило разработать классификацию лексики, которая передает временное значение в английском и украинском языках, классифицировать темпоральную лексику в исследуемых языках по принадлежности к частям речи и по лексико-семантическим группам, а также установить общие и отличительные черты временной лексики в сопоставляемых языках.

Ключевые слова: темпоральность, функционально-семантическое поле, категориальная ситуация, грамматическая категория, таксис.

Робота присвячена вивченню функціонально-семантичного поля темпоральності в англійській та українській мовах.

Простір і час постають логічною базою для формування інших категорій, які пов'язані з антропоцентричною сферою у міфології та релігії, мистецтві, праві, соціальному устрої, економіці тощо. Ці категорії відображаються в мові, у формах якої закріплені результати пізнавальної та реформуючої діяльності людини, що первісно була спрямована на пошук та усвідомлення свого місця у навколишньому часовому та просторовому світі, який піддається прямому чуттєвому сприйняттю та впливу (Серебренников, 1988: 82). Н. А. Слюсарева зауважує, що мовленнєві засоби вираження простору та часу у будь-якій мові надзвичайно різноманітні (Слюсарева, 1986: 103). У більшості індоєвропейських мов простір виражається за допомогою парадигм іменника,

а час – парадигмами дієслова, тобто простір є предметним, а час пов'язаний з подією (Серебренников, 1988: 84).

Будь-якій мові властива темпоральна багатовекторність. Саме тому вона може виражати усі часові виміри буття – минуле, теперішнє і майбутнє. Час в мові (лінгвістичний час) і час в об'єктивній реальності пов'язані між собою за ознакою абсолютності/відносності.

Об'єктом дослідження є функціонально-семантичне поле темпоральності та засоби вираження його часового значення в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є лінгвістичні засоби вираження категорії темпоральності в сучасних англійській та українській мовах.

Актуальність роботи полягає в тому, що до теперішнього часу проведено мало зіставних досліджень функціонально-семантичного поля темпоральності та засобів вираження категорії темпоральності саме для різносистемних мов. Цей матеріал слід усвідомити, структурувати, узагальнити і представити як сукупність знань про темпоральну лексику.

У дослідженнях з лексичної семантики ставиться питання про розбиття лексичних масивів на групи залежно від їх частиномовної приналежності (номінації часу, виражені іменниками, прикметниками, прислівниками та дієсловами).

Для класифікації іменників ми пропонуємо використовувати схему, аналогічну розробленим М. Г. Сенівим (Сенів, 1997) для класифікації лексики приналежної до стародавніх мов та М. В. Всеволодовою (Всеволодова, 1982) – до російської мови, але з деякими доповненнями. Звертаємо увагу на те, що за цією класифікацією аналізовані лексеми діляться на дві великі групи, а саме: слова, що мають лексичне значення часу і слова, що не мають лексичного значення часу. Приклади взяті з твору Р. Л. Стівенсона “Острів скарбів” (Stivenson, 1990) та його перекладу українською мовою, здійсненого Ю. Корецьким (Стівенсон, 1994).

Іменники зі значенням часу:

1. Назви часових одиниць та їх частин. Наприклад, англ. *second* ‘секунда’, *minute* ‘хвилина’, *hour* ‘година’, *day* ‘день’, *week* ‘тиждень’, *month* ‘місяць’, *year* ‘рік’, *century* ‘століття’, *millennium* ‘тисячоліття’; укр. *секунда*, *хвилина*, *година*, *день*, *доба*, *тиждень*, *місяць*, *рік*. Ця група слів закрита. Іменники, що входять до неї, є назвами часових відрізків – прийнятих міжнародних часових одиниць, з яких кожна наступна містить у собі певну кількість попередніх: вік – сто років, рік – дванадцять місяців; тиждень – сім

днів і т. д. Для найменшої з них – секунди – існує міжнародний еталон. Тому в англійській мові можна виділити аналогічний клас слів.

Винятком є слово укр. *доба*, точної відповідності з яким в деяких мовах, зокрема в англійській, немає. Відповідне поняття може бути виражене англійською лише описово, як англ. *twenty four hours* або англ. *day and night*. Наприклад:

(1) англ. *I give you thirty seconds to join me in* (Stivenson, 1990: 76).

(2) укр. *Ти маєш тридцять секунд, щоб приєднатися до мене* (Стівенсон, 1994: 80).

(3) англ. *The record lasted over nearly twenty years* (Stivenson, 1990: 22).

(4) укр. *Затиси велися майже двадцять років* (Стівенсон, 1994: 35).

(5) англ. *"A week at least," said I* (Stivenson, 1990: 36).

(6) укр. *Принаймні тиждень, – відповів я* (Стівенсон, 1994: 41).

2. Назви певних відрізків часу.

Ці назви розподіляємо на дві підгрупи. До першої належать слова укр. *триріччя, п'ятиріччя, семиденка, п'ятихвилинка*. Це відкрита підгрупа слів. Іменники цієї групи в українській мові – це складні слова, що складаються з числівника або іменника – назви числа (тисяча) та іменника з класу назв часових одиниць.

До аналогічної підгрупи слів в англійській мові ми відносимо слова типу: англ. *centenary* ‘сторіччя’, ‘столітня річниця’ іменник утворено від латинського *centum* – ‘сотня’; англ. *bicentenary* ‘двохсотріччя’, ‘двохсотлітня річниця’ (іменник утворено від латинського *centum* з додаванням префікса *bi* (два); англ. *decenary* ‘десятиліття’, *biennial* ‘подія, що відбувається раз у два роки’, *eighties* 1) ‘вісімдесяти роки’; 2) ‘вік між 80 і 89 роками’, *fifties* 1) ‘п’ятдесяти роки’, 2) ‘вік між 50 і 59 роками’ і т. д.

В українській мові до цих слів належать: *десятиріччя, десятиліття, двохсотліття* і т. д.

До другої підгрупи іменників належать назви палеонтологічних періодів:

англ. *Paleolith* ‘палеоліт’, *Mezozoic* ‘мезозой’, *Trias* ‘тріас’, *Triassic* ‘тріасовий період’, *Miocene* ‘міоцен’, *Pliocene* ‘пліоцен’ і т. д.

укр. *палеоліт, мезозой, тріас, міоцен, пліоцен* і т. д.

Звертає на себе увагу подібність зазначених іменників у досліджуваних мовах. Це пояснюється тим, що вони походять від старогрецьких і латинських коренів, а також є частиною міжнародної геологічної термінології. Цей підклас слів є закритим.

3. Назви невизначених відрізків часу.

До них відносяться: англ. *epoch* ‘епоха’, *era* ‘ера’, *eternity* ‘вічність’, *eye-wink* ‘мить’, *time* ‘час’, *moment* ‘момент’; укр. *ера*, *період*, *мить*, *доба* (епоха).

(7) англ. *But with Silver the blow passed at the **moment*** (Stivenson, 1990: 143).

(8) укр. *Проте за **мить** він опанував себе* (Стівенсон, 1994: 151).

(9) англ. *The next **moment** his voice showed me that I was right* (Stivenson, 1990: 25).

(10) укр. *За **хвилику** я почув його голос і вневнився, що не помилився* (Стівенсон, 1994: 28).

(11) англ. *But he had no **time** given him to recover* (Stivenson, 1990: 63).

(12) укр. *Але Довгий Джон не дав Томові **часу** прийти до пам’яті* (Стівенсон, 1994: 70).

Оскільки в цій групі представлені слова, що позначають невизначений проміжок часу, то при перекладі не спостерігається однозначної відповідності лексичних одиниць в англійській та українській мовах (зокрема, в першому і другому прикладах одне і те ж англійське слово *moment* перекладається і як мить і хвилика відповідно). Проте всі українські слова, використані для перекладу англійських лексичних одиниць, що позначають час, належать до тієї ж смислової групи назв невизначених відрізків часу.

4. Назва частин доби.

Серед цих назв відзначаємо:

4.1. Назви основних частин доби. В українській мові доба поділяється на чотири частини: укр. *ранок* (ранок – від сходу сонця до 10–11 години), *день* (день – з 10–11 години (від кінця ранку) до заходу сонця), *вечір* (ніч – від заходу сонця до 22–23 години) і *ніч* (з 22–23 години до сходу сонця). В англійській мові аналогічні поняття позначаються словами англ. *morning* ‘ранок’, *day* ‘день’, *evening* ‘вечір’, *night* ‘ніч’.

Приклади використання:

(13) англ. *It was still quite early, and the coldest **morning** that I think I ever was abroad in...* (Stivenson, 1990: 81).

(14) укр. *Ще тільки розвиднювалося, і **ранок** був найхолодніший з усіх, що я їх пам’ятаю* (Стівенсон, 1994: 92).

(15) англ. *It was broad **day** when I awoke* (Stivenson, 1990: 99).

(16) укр. *Коли я прокинувся, був уже ясний день* (Стівенсон, 1994: 108).

(17) англ. ***Day after day** this work went on; by every **evening** a fortune had been stowed aboard, but there was another fortune waiting for the **morrow*** (Stivenson, 1990: 142).

(18) укр. *Працювали ми цілими днями; надвечір велика купа скарбів отинялась на шхуні, але не менша їх купа чекала на нас у печері наступного ранку* (Стівенсон, 1994: 156).

4.2. Назви частин доби за положенням сонця. Наприклад, англ. *afterglow* ‘вечірня зоря’, *afternoon* ‘час після полудня’, ‘пообідній час’, *Aurora* поет. ‘ранкова зоря’, *cock-crow* ‘час, коли починають співати півні’, ‘світанок’, *dawn* ‘світанок’, ‘ранкова зоря’, *daybreak* ‘світанок’, *noon* ‘опівдні’, *midday* ‘опівдні’, *setting* ‘захід’, *midnight* ‘північ’; укр. *світанок*, *досвіт*, *зоря*, *зірниця*, *полудень*, *захід*, *північ*.

(19) англ. *So things passed until the day after the funeral, and about three o'clock of a bitter, foggy, frosty afternoon...* (Stivenson, 1990: 15).

(20) укр. *Такі ото були наші справи, коли на другий день після похорону – днина була похмура, туманна й морозяна...* (Стівенсон, 1994: 22).

(21) англ. ... *some time that night, or at latest before noon of morrow* (Stivenson, 1990: 48).

(22) укр. *Цієї ночі або не пізніше наступного полудня ми мали побачити Острів Скарбів* (Стівенсон, 1994: 55).

(23) англ. *I was dog-tired when a little before dawn, the boatswain sounded his pipe* (Stivenson, 1990: 44).

(24) укр. *Я був утомлений, мов пес, коли передсвітом боцман заграє у ріжок...* (Стівенсон, 1994: 51).

5. Назви пір року. Ця група слів закрита, бо кількість пір року стала, наприклад, англ. *winter* ‘зима’, *summer* ‘літо’, *spring* ‘весна’, *autumn* ‘осінь’; укр. *зима*, *літо*, *весна*, *осінь*.

(25) англ. *It was a bitter cold winter, with long hard frosts and heavy gales* (Stivenson, 1990: 8).

(26) укр. *Зима була дуже холодна, з тривалими лютими морозами й штормами* (Стівенсон, 1994: 14).

(27) англ. ... *and it was plain from the first that my poorfather was little likely to see the spring* (Stivenson, 1990: 8).

(28) укр. *І з самого початку стало ясно, що мій бідлашний батько навряд чи побачить весну* (Стівенсон, 1994: 14).

6. Назва днів тижня. Ця група слів так само закрита, наприклад, англ. *Monday* ‘понеділок’, *Tuesday* ‘вівторок’, *Wednesday* ‘середа’, *Thursday* ‘четвер’, *Friday*

‘п’ятниця’, *Saturday* ‘субота’, *Sunday* ‘неділя’; укр. *понеділок*, *вівторок*, *середа*, *четвер*, *п’ятниця*, *субота*, *неділя*.

(29) англ. ... *though something of a butt, with the country boys, and a notable singer in church on **Sundays** and saints’ days* (Stivenson, 1990: 147).

(30) укр. *Він і досі живий, і дуже приятелює, а годиною і свариться з місцевими хлопцями, а в **неділю** та свята чудово співає в церковному хорі* (Стівенсон, 1994: 159).

7. Назви місяців. Виділена група слів закрита. Наприклад: англ. *January* ‘січень’, *February* ‘лютий’, *March* ‘березень’, *April* ‘квітень’, *May* ‘травень’, *June* ‘червень’, *July* ‘липень’, *August* ‘серпень’, *September* ‘вересень’, *October* ‘жовтень’, *November* ‘листопад’, *December* ‘грудень’; укр. *січень*, *лютий*, *березень*, *квітень*, *травень*, *червень*, *липень*, *серпень*, *вересень*, *жовтень*, *листопад*, *грудень*.

(31) англ. *On of the 12th **June**, 1745, for instance, a sum of seventy pounds ...* (Stivenson, 1990: 28).

(32) укр. *Так, наприклад, під датою 12 **червня** 1745 року було занотовано як, очевидножки, чийсь прибуток сімдесят фунтів стерлінгів ...* (Стівенсон, 1994: 35).

8. Назви тривалих часових періодів по відношенню до цього моменту. Наприклад: англ. *antiquity* ‘давнина’, ‘старовина’, *antecedent* ‘попереднє’, *antecedents* ‘колишнє життя’, ‘минуле’, *contemporaneity* ‘сучасність’, *futurity* ‘майбутнє’, ‘майбуття’, *future* ‘майбутнє’; укр. *стародавність*, *давність*, *минуле*, *майбутнє*, *прийдешнє*, *прийдешність*, *майбуття*.

9. Слова, що позначають віковий період або період розвитку.

Аналіз отриманої вибірки засвідчив, що в англійській мові є слова цього класу, що відносяться не тільки до людини, але й до рослинного і тваринного світу, тому ми пропонуємо доповнити класифікацію М. В. Всеволодової і М. Г. Сеніва відповідними підкласами. Таким чином, подані нижче підкласи 9.1., 9.2. і 9.3. стосуються людини, а підкласи 9.4. і 9.5. відносяться відповідно до рослин і тварин. Підклас 9.5. можна розбити ще на два більш дрібних підкласи, в які увійшли назви диких і свійських тварин. Аналогічні підкласи, як показала наша вибірка, виділяються і в українській мові.

9.1. Назви періодів життя людини, наприклад, англ. *babyhood* ‘дитинство’, *childhood* ‘дитинство’, *youth* ‘молодість’, *anility* ‘старість’, ‘неміч’, *caducity* ‘дряхлість’, *infirmitly* ‘неміч’, ‘старість’, *afterlife* 1) ‘загробне життя’; 2) ‘друга половина життя’,

‘зрілість’, *breast-feeding* ‘годування груддю’, *blossom* ‘цвітіння’, ‘розквіт’; укр. дитинство, юність, молодість, зрілість, старість, старезність.

(33) англ. ... *a kind of country love song that he must have learned in his youth* (Stivenson, 1990: 16).

(34) укр. ... *сільську любовну пісеньку, якої навчився, мабуть, замолоду* (Стівенсон, 1994: 22).

9.2. Назва людей за віком, наприклад, англ. *embrio* ‘зародок’, ‘ембріон’, *baby* ‘дитина’, ‘немовля’, ‘крихітка’, *reckling* ‘молодша дитина в сім’ї’, *kid* ‘малюк’, ‘хлопчина’, ‘дитина’, *child* ‘дитя’, ‘дитина’, *backfish* ‘дівчинка-підліток’, *lad* ‘хлопчик’, ‘юнак’, ‘хлопець’, *bint* (розм.) ‘дівчина’, *bobby-soxer* (розм.) ‘дівчинка-підліток’, *brownie* ‘дівчинка-скаут молодшого віку’, *greybeard* ‘старий’, ‘літня людина’, *forefather* ‘предок’, *chaperon* ‘літня дама’, *grandmother* ‘бабуся’; укр. немовля, дитина, дівчинка, хлопчик, юнак, парубок, молодиця, старий, бабуця.

(35) англ. *The more we told of our troubles, the more – man, woman, and child – they clung to the shelter of their houses* (Stivenson, 1990: 17).

(36) укр. *Що докладніше ми розповідали про свій клопіт, то ревніше чоловіки, жінки й діти в селищі тислися кожне у свій куток* (Стівенсон, 1994: 24).

(37) англ. *With the men in the temper they were in, it seemed an even chance if we should see the lad again* (Stivenson, 1990: 68).

(38) укр. *Знаючи настрій команди, важко було сподіватись, що ми побачимо парубка знову* (Стівенсон, 1994: 77).

9.3. До цього ж підкласу можна віднести назви людей за родом їх заняття або статусом, як правило, пов’язаним з певним віком або фазою життя, наприклад, англ.: *schoolboy* ‘учень’, *student* ‘студент’, *undergraduate* ‘студент останнього курсу’, ‘випускник’, *beginner* ‘новачок’, ‘початківець’, *bride* ‘наречена’, *bridegroom* ‘наречений’, (old) *campaigner* ‘старий служака’, ‘ветеран’, ‘бувалий чоловік’, *catechumen* ‘новонавернений’, *dischargee* ‘звільнений з армії’, ‘демобілізований’, *freshman* ‘першокурсник’, ‘новачок’, *graduate* ‘має вчений ступінь’, ‘випускник’; укр. учень, студент, наречена, випускник, абітурієнт, ветеран, пенсіонер.

(39) англ. *You are our new cabin-boy...* (Stivenson, 1990: 39).

(40) укр. *Ти наш новий юнга!* (Стівенсон, 1994: 43).

(41) англ. ... *calling him a “true sea-dog” and a “real old salt”* (Stivenson, 1990: с. 7).

(42) укр. ... називали його “справжнім морським вовком”, “просоленим моряком” (Стівенсон, 1994: 12).

9.4. Назви рослин (частин рослин), наприклад, англ.: *browse* ‘молоді пагони’, *greenness* ‘зелень’, ‘незрілість’, *seedlings* ‘розсада’, *sapling* ‘саджанець’, *pole* ‘молоде дерево’, *sprout* ‘росток’; укр.: *саджанець*, *саджанка*, *паросток*, *пагінець*, *пагін*, *брунька*.

9.5. Назви тварин, птахів:

9.5.1. Дикі тварини та птахи, наприклад, англ.: *bracket* ‘дворічний олень’, *cheeper* ‘пташеня’ (особливо куріпки або тетерева), *eyas* ‘соколя’, ‘пташеня сокола’, *fledgeling* ‘покрите пір’ячком пташеня’; укр.: *стригун*;

9.5.2. Свійські тварини та птахи, наприклад, англ.: *chicken* ‘курча’, *colt* ‘лоша’, ‘осля’, ‘верблюденя’, *grimalkin* ‘стара кішка’; укр.: *лошатко*, *курча*, *підсвинок*, *паця*, *кошеня*.

Далі розглянемо групу слів, що не мають лексичного значення часу. До них відносяться:

10. Іменники – назви фаз часових відрізків і процесів, наприклад, англ.: *adjourment* ‘відстрочка’, ‘перерва’, *beginning* ‘початок’, *come-off* ‘завершення’, *commencement* ‘початок’, *end* ‘кінець’, ‘закінчення’, *finish* ‘закінчення’, ‘кінець’; укр.: *початок*, *завершення*, *кінець*, *закінчення*.

(43) англ. *They exchanged guns, and Trelawney, silent and cool as he had been since the beginning of the bustle* (Stivenson, 1990: 78).

(44) укр. *Вони обмінялися рушницями, і Трелоні, мовчазний і спокійний, як із самого початку події, на хвилину зупинився* (Стівенсон, 1994: 84).

(45) англ. *This was certainly the end for both of us* (Stivenson, 1990: 20).

(46) укр. *Мені здалося, що настав кінець нам обом...* (Стівенсон, 1994: 28).

11. Назви погодних явищ, наприклад, англ. *fill-dike* ‘дощовий період’ (зазвичай лютий), *hoar* ‘іній’, ‘густий туман’, *snowstorm* ‘хуртовина’, *drought* ‘засуха’, *grad* ‘град’, *snow* ‘сніг’, *thunderstorm* ‘гроза’; укр. *спека*, *негода*, *ожеледь*, *завірюха*, *заметіль*, *завія*, *дощ*, *злива*, *паморозь*.

(47) англ. *It was one January morning, very early – a pinching, frosty morning – the cove all grey with hour-frost...* (Stivenson, 1990: 8).

(48) укр. *Стояв ранній січневий ранок, холодний і шпаркий, бухта посивіла від інею, і хвилі легенько хлюпали об каміння* (Стівенсон, 1994: 14).

(49) англ. *Dreadful stories they were – about hanging, and walking the plank, and storms at sea* (Stivenson, 1990: 5).

(50) укр. *Жахливі то були розповіді: про шибениці, про ходіння по дошці, про шторми на морі...* (Стівенсон, 1994: 11).

12. Назви прийомів їжі (які, як правило, у відповідній культурі приурочені до певного тимчасового інтервалу), а також назви дій, подій, періодів і моментів, пов'язаних з режимом життя людини, наприклад, англ.: *breakfast* 'сніданок', *bedtime* 'час лягати спати', *obid* 'обід', *dinner-time* 'час обіду', *elevenes* 'легкий сніданок близько 11 години ранку'; укр.: *сніданок, обід, вечеря, підвечірок*.

(51) англ. *Just then a man hailed us from the fire that breakfast was ready* (Stivenson, 1990: 131).

(52) укр. *Один з матросів гукнув нам від багаття, що сніданок уже готовий* (Стівенсон, 1994: 142).

(53) англ. *The night passed, and the next day, after dinner, Redruth and I were afoot again* (Stivenson, 1990: 35).

(54) укр. *Ніч минула, і наступного дня, пообідавши, ми з Редрутом знову вийшли на дорогу* (Стівенсон, 1994: 41).

13. Назви язичницьких, народних, світських свят і дат, наприклад, англ.: *beltane* 'кельтське свято багать' (1 травня за старим стилем), *Boxing day* 'день на святках, коли, за англійським звичаєм, слуги, листоноші, посильні отримують подарунки', *calends* 'у стародавніх римлян календи, 1-ше число місяця', *Dionysiacs* 'діонісії, святкування в честь бога Діоніса', *doomsday* 'судний день', *fiesta* 'свято', 'фієста', *flag-day* 'день продажу на вулиці маленьких прапорців з благодійною метою'; укр.: *Масляна, свято Купала, Новий Рік, Жнива, 8 березня, День Незалежності, День Конституції*.

14. Назви періодів і явищ у відповідності з тематичними календарями:

14.1. За сільськогосподарським календарем, наприклад, англ.: *planting* 'посадка', 'посів', *tillage* 'оранка', 'обробіток ґрунту', *harvest* 'збір урожаю', *weeding* 'прополка'; укр.: *посівна, жнива, оранка, прополка, урожай, косовиця*.

14.2. За академічним календарем, наприклад, англ.: *half* 'семестр', *half-year* 'півроку', 'семестр', 'term' (навчальна чверть), *examinations* 'сесія', *holidays* 'канікули', 'свята', 'vacations' (канікули); укр.: *семестр, сесія, чверть, канікули, урок*.

14.3. За церковним календарем, наприклад, англ.: *Ascension-day* 'Вознесіння', *Ascensiontide* 'час від Вознесіння до Трійці', *Childermas* 'день побиття немовлят' (28

Грудня), *Rizdvo* ‘Різдво’, *Easter* ‘Великдень’, *Eastertide* ‘великодній тиждень’, ‘період від Великодня до свята Вознесіння або Трійці’, *Eiphany* ‘Богоявлення’, ‘Водохреща’, *banian-day* ‘пісний день’; укр.: *Різдво* (7 січня), *Великдень* (не раніше 4 квітня та не пізніше 8 травня), *Трійця* (на п’ятдесятій день після Великодня, обов’язково в неділю), *Водохреще* (19 січня), *Стрітення* (15 лютого), *Благовіщення* (7 квітня), *Вербна Неділя* (за тиждень до Великодня), *Воздвиження Хреста Господнього* (27 вересня), *Голодна кутя* (18 січня), *свято Спаса* (19 серпня), *свято Покрови* (14 жовтня).

14.4. Знаменні дати в житті окремої людини або групи людей (наприклад, сім’ї), наприклад, англ.: *birthsday* ‘день народження’, *bridal* ‘весілля’, *commencement* ‘день присудження університетських ступенів’, *eisteddfod* ‘щорічний фестиваль бардів в Уельсі’; укр.: *народження, весілля, похорон, вагітність, розлучення*.

(55) англ. *On the night before the funeral he was as drunk as ever...* (Stivenson, 1990: 16).

(56) укр. *Вночі напередодні похорону він був так само п’яний, як і завжди* (Стівенсон, 1994: 21).

15. Назва історичних і культурологічних періодів і формацій, наприклад, англ. *baroque* ‘бароко’, *classicism* ‘класицизм’, *collectivization* ‘колективізація’, *crusade* ‘хрестовий похід’; укр. *відродження, античність, бароко, феодалізм, соціалізм, імперіалізм, просвітництво, караваджизм, класицизм, доісторична доба, середні віки*.

Підкреслимо, що зазначений розподіл на класи не є строгим, і іменники одного класу в певних поєднаннях можуть приймати значення іменників іншого класу.

Отже, теоретичною основою роботи є теорія функціональної граматики, яка ґрунтується на двох основних поняттях: функціонально-семантичне поле, тобто угруповання різнорідних мовних засобів певної мови, що об’єднуються спільністю представлених цими засобами семантичних категорій та категоріальна ситуація – репрезентація цього поля в мові, представлення елементів поля в мові, висловлюванні.

Темпоральність – це семантична категорія, що відображає сприйняття і осмислення людиною часу, що позначає ситуації та їх елементи по відношенню до моменту мовлення мовця або іншої точки відліку.

Типи темпоральних відношень класифікуються за ознаками, що визначаються характером часового дейксису: актуальність / неактуальність орієнтації на момент мовлення, абсолютна / відносна часова орієнтація, фіксований / нефіксований характер темпорального відношення, вираженість / невираженість ступеня віддаленості часу дії

від моменту мовлення. Далі в ієрархії розпізнавальних ознак слідує характер (спосіб) мовної інтерпретації темпоральних відношень: експліцитність / імпліцитність їх подання, категоріальний / некатегоріальний тип вираження, прямий / переносний тип подання часу дії. На третьому рівні знаходяться ознаки, пов'язані з міжкатегорійною взаємодією: ознаки модальної охарактеризованості / нехарактеризованості, індикативності / неіндикативності та інші.

Для функціонального поля темпоральності характерні такі основні риси, що відображають тенденції різних мов:

1.1. У центрі поля темпоральності в різних мовах знаходиться граматична категорія часу, що спирається на системи граматичних форм, що виражають базисні узагальнені часові значення, які конкретизуються і модифікуються іншими мовними засобами.

1.2. На периферії розглянутого поля в різних мовах істотну роль відіграють лексичні обставинні конкретизатори темпоральних відношень.

1.3. Серед компонентів поля темпоральності, що займають периферійне положення по відношенню до граматичних форм часу, в різних мовах виступають синтаксичні конструкції з модальними значеннями, що імплікують темпоральну віднесеність ситуації або її елементів до майбутнього.

На підставі класифікацій лексики, яка передає часове значення для стародавніх мов і для російської мови нами була здійснена класифікація для відповідних одиниць англійської та української мов. Іменники ми поділяємо на п'ятнадцять груп, серед яких особливо численними є назви часових одиниць та їх частин (9 одиниць для англ мови та 10 одиниць для української, відповідно 3,75 % і 4,2 %), назви певних відрізків часу (12 одиниць для англ мови та 14 одиниць для української, відповідно 5 % і 5,8 %), назви частин доби за положенням сонця (10 одиниць для англ мови та 8 одиниць для української, відповідно 4,2 % і 3,3 %), назви періодів життя людини (9 одиниць для англ мови та 11 одиниць для української, відповідно 3,75 % і 4,6 %), назви людей за віком (13 одиниць для англ мови та 21 одиниця для української, відповідно 5,4 % і 8,8 %), назви людей за їх заняттям або статусом (11 одиниць для англ мови та 7 одиниць для української, відповідно 4,6 % і 2,9 %), назви тварин, птахів (7 одиниць для англійської мови та 6 одиниць для української, відповідно 2,9 % і 2,5 %), назви язичницьких, народних, світських свят і дат (6 одиниць для англ мови та 7 одиниць для української, відповідно 2,5 % і 2,9 %). Виділяємо також 5 закритих груп, таких як:

назви часових одиниць та їх частин (9 одиниць для англійської мови та 8 одиниць для української мови, відповідно 3,75 % і 3,3 %), назви основних частин доби (4 одиниці для англ мови та 4 одиниці для української, відповідно 1,7 % і 1,7 %), назви пір року (4 одиниці для англ мови та 4 одиниці для української, відповідно 1,7 % і 1,7 %), назви днів тижня (7 одиниць для англ мови та 7 одиниць для української, відповідно 2,9 % і 2,9 %), назви місяців (12 одиниць для англ мови та 12 одиниць для української, відповідно 5 % і 5 %). Група, до яких належить невелика кількість лексичних одиниць зі значенням часу: назви прийомів їжі, назви дій, явищ, періодів і моментів, пов'язаних з режимом життя людини (4 одиниці для англ мови та 4 одиниці для української, відповідно 1,7 % і 1,7 %).

Перспектива роботи полягає у тому, що дослідження кожної номінації часу, вираженої іменником, дасть змогу глибше вивчити її роль у функціонально-семантичному полі темпоральності, що є цінним для лексико-семантичної системи мов, які досліджуються.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бондар О. І.* Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові : Система засобів вираження / О. І. Бондар. — Одеса : Астропринт, 1996. — 192 с.
2. *Всеволодова М. В.* Категория именной темпоральности и закономерности её речевой реализации : автореф. дисс. на соискание ученой степени докт. филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / М. В. Всеволодова. — М., 1982. — 20 с.
3. *Всеволодова М. В.* Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке / М. В. Всеволодова, Е. Ю. Владимирский. — М. : Рус.яз., 1982. — 262 с.
4. *Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира* / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова; [под общ. ред. Б. А. Серебренникова]. — М., 1988. — 248 с.
5. *Сенів М. Г.* Функціонально-семантичний аналіз системи просторових і часових відношень (на матеріалі латинської мови) : [Монографія] / М. Г. Сенів. — Донецьк : Донеччина, 1997. — 384 с.
6. *Слюсарева Н. А.* Проблемы функциональной морфологии современного английского языка / Н. А. Слюсарева. — М. : Наука, 1986. — 215 с.
7. *Хорнби А. С.* Учебный словарь современного английского языка / А. С. Хорнби. — М. : Просвещение, 1984. — 769 с.
8. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary* [Electronic resource] — Access mode : <http://dictionary.cambridge.org/>.
9. *Hornby A. S.* Oxford Advanced Learners Dictionary / A. S. Hornby. — Oxford : Oxford University Press, 2000. — 562 p.
10. *New Webster's Dictionary of the English Language.* — Delphi : Surjeet publications, 1989. — 1824 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. *Стівенсон Р. Л.* Острів скарбів. [Пер. Ю. Корецького] / Р. Л. Стівенсон. — К. : Українознавство, 1994. — Т. 1 — 384 с.
12. *Stivenson R. L.* The Treasure Island / R. L. Stivenson. — NY. : Macmillan USA, 1990. — 252 p.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2015